

VASTUMÕTLEJA OMAS ELEMENDIS

Jan Blomstedt. Kateuksien kirja. Mikroaatehistoriaa. Helsinki: LURRA Editions, 2012. 259 lk.

Jan Blomstedt on Eestis küllaltki tuntud kuju. Ta on esinenud mitmel konverentsil, tema kirjutisi on avaldanud Viikerkaar, Looming ja Akadeemia, Vagabund on välja andnud kaks Blomstedti esseekogumikku: „Kosmopoeetika” (1994) ja „Salamets” (2001). Vahepeal tekkis tunne, et ta on meil kuulsamgi kui Soomes, aga see oli ilmselt optiline pete. Tunnustust on tal jätkunud kodumaalgi. Juba Esa Saarisega kahasse kirjutatud „Punkakadeemia” („Punkakatemia: Kirjallinen pamfletti”) vallandas 1980. aastal tulise mõttevahetuse. Sealtpäele on ta olnud pidevalt mängus, osatanud lugejate eelarvamusi Helsingin Sanomate, Kaleva ja Suomen Kuvalehti kolumnistina, avaldanud seitse esseekogumikku, proovinud kätt ilukirjanduses (romaanid „Sibeliuksen pyörä”, 2005; „Esileikit”, 2006).

Ometi oli Blomstedtil kergem lõigata loorbereid vastselt iseseisvunud Eestis, kas või juba seetõttu, et siin oli teda tolal rohkem vaja. Kuigi soome intellektuaalid kurtsid Soome vaimuelu provintslikkuse üle, oli see siiski orgaaniliselt seotud Lääne-Euroopaga. Meie aga

olime elanud ligi pool sajandit sunduslikus isolatsioonis. Sestap oli Blomstedtil 1990. aastatel märkimisväärne roll meie vaimse horisoni avardaja ja mõttekultuuri värskendajana. Laia lugemuse põhjal tutvustas ta meile autoreid, kellest olime vaevu kuulnud. Nii juhatas ta näiteks Mati Undi Gombrowiczi juurde ja andis mulle hulgaliselt kasulikke soovitusi Vagabundi repertuaari kujundamisel. Õpetlik oli ka tema krambivaba suhtumine igasugustesse moefenomenidesse.

Esimene kokkupuude uuemate mõtte-suundadega (postmodernism, dekonstruktiivism jms) lõi tollal paljud meist pahviks, kõike võeti viimse tõena, arvestamata sellega, et prantsuse kultuuriruumis oli neil kontseptsioonidel pikk eellugu ja asjaomasel sõnavaral sajandite jooksul kinnistunud eripärased konnotatsioonid – suurem jagu vastavast mõistestikust oli käibel juba entsüklopedistidest alates. Prantsuse kultuuri sisse kasvanult (muide, tema doktoritöö on Diderot’ moraalireetorikast) võttis Blomstedt asja rahulikult. Kuigi suures avastamistuhinas polnud meil mahti kuulata kainestavaid märkusi, ei jäänud Blomstedti metodoloogiline liin päris tähelepanuta. Vähemasti on tema lantsseeritud vastumõtteleja

mõiste tasapisi juuri ajamas, seda on pruukinud oma kirjatöodes Jan Kaus ja mõned teisedki.

Meenutagem: „Vastumõtteleja on vastululine vaim. Olles umbusklik tegutsemise suhtes, on ta umbusklik ka mõtlemise suhtes. Samas juhindub ta oma umbusust. Just umbusuga iseenda, oma mõtlemise, oma tegevuse suhtes identifitseerib ta oma vabaduse.”¹ (Vastumõtteleja on lähedane tegelasele, keda Richard Rorty kutsub ironistiks: ironist ei usu igavestesse tõdedesse, tavamõistuse töökindlusse ega võta ennastki surmtõsiselt.) Käsitlenud vastumõttelejaina mitmeid maailmakultuuri suurkujusid, on Blomstedt ilmselt varunud selle tiitli ka iseendale. Pärast belletristlikku kõrvalepõiget pöördus ta nüüd tagasi oma päriselementi ja tuli sel kevadel välja kompendiumiga „Kadeduste raamat”.

Kompendium on personaalne entsüklopeedia, või teisest otsast vaadates – entsüklopeedia on ühe rahva, mingi kultuuriareaali või lausa kogu inimkonna teadmiste kompendium (sellise auahne sihi on endale seadnud Wikipedia). Sedalaadi teoseid on viimastel aastatel ilmunud meilgi, nimetada võiks Toomas Pauli „Totrust ja tähendust” (2010) ja Hendrik Lindepuu publitseeritud „Miloszi ABC-d” (2011). Oma raamatus püüab Paul anda ülevaadet teaduse uuematest saavutustest, jäädes seejuures kõrvalseisjana võrdlemisi isetuks. Milosz on isiklik, võttes kokku oma elu ja töökspidamised; märksõna staatuses on ka kohad ja inimesed, millel või kellel on tema jaoks tähendus. Kompendium on omamoodi „Koguja raamat” ja eeldab autorilt küpsust, laia silmaringi ja selginud pilku. Need eeldused peaksid olema Blomstedtilgi, kes sai sel aastal kuuekümneseks.

Ehkki Blomstedt on pealkirjastanud oma kompendiumi „Kadeduste raama-

¹ J. Blomstedt, Kosmopoeetika. Tallinn: Vagabund, 1994, lk 68.

tuna” ja eritleb seal mitmeid kadeduse alaliike (kriitilist, klassikalist, romantilist, naturaalselt, humanistlikku, moraalset kadedust), puudutab ta neid vaid servapidi. Raamatu temaatika on märksa laiem.

Blomstedti ampluaa ja mõtte kõrge kaare iseloomustamiseks vaadeldgem kas või *a*-tähe alla koonduvaid märksõnu: Aade, Absoluut, Abstraktne, Absurd, Adhesioon, Agape, Aeg, Ajareis, Aina, Ainulaadne, Mõtlemine (*Ajattel*), Algoritm, Primitiivne (*Alkukantainen*), Ameerika, Animism, Lõks (*Ansa*), Teene (*Ansi*), Antifanatism, Antiloogika, Mõistatus (*Arvoitus*), Autarkia, Autoriteet, Autonoomia, Abielu.

Kirev on ka mõttetarkade galerii, kellele Blomstedt toetub või kellega polemiseerib. Ainuüksi nimetatud *a*-seksioonis võtab ta ette ligi kolm tosinat autorit: antiikfilosoofidest Platoni, Aristotelese, Herakleitose, Pythagorase, Anaxagorase, Sokratese, Epikletose; kesk- ja uusajast Augustinuse, Spinoza, Descartes'i, La Rochefoucauld', Rousseau, Kanti, Hegeli; hilisematest Nietzsche, Freudi, Miguel de Unamuno, George Santayana; äsjastest moemeestest Michel Foucault', Richard Dawkinsi, Alain Badiou, Gilles Deleuze'i ja Felix Guattari. Muidugi ei puudu partnerite seast kirjanikud, nagu Novallis, Oscar Wilde, Romain Rolland, Heiner Müller, Albert Camus, Samuel Beckett, ent vaagimist leiavad ka matemaatikute Henri Poincaré ja Kurt Gödeli, füüsikute Pierre-Gilles de Gennes'i ja Michio Kaku, loodusteadlase Daniel Dennetti, sotsioloogide Georg Simmeli ja Richard Sennetti mõttearendused. Kõiki kaasatuid ei jõua üles lugedagi. Et panna loendile punkt, nimetagem veel president Ahtisaarit ja „Unabomber” Theodore Kaczynskit.

Andmaks aimu teose käsitluslaadist, valisin välja kaks lühemat artiklit, mis iseloomustavad päris hästi autori positsiooni.

Kahtleja on tihti, nagu ütleb E. M. Cioran, *un penseur d'occasion* – isik, kes ostab moestlänud, pruugitud asju. Kas „kirbuturu mõtleja” sobiks selle vasteks?

Selline oli šoti filosoof David Hume (1711–1776), kes ühe kaasaegse sõnul „viis kahtlemise uuesti antiikaja tase-mele”. Võib-olla polnud antiikaja tase XVIII sajandi silmis just eriti kõrge hinnang. Vaid üksikud tundsid kuulsa skeptiku Pyrrhoni (ca 360–270 e.m.a) saavutusi kahtlemise alal.

Hume tundis neid Prantsusmaalt pagendatud hugenoti Pierre Bayle'i kaudu. Saanud mürgituse Pyrrhoni laadis ratsionaalsetest kahtlustest, oli too jõudnud fideismi. Bayle'i usu eest ei oleks küll keegi andnud punast krossi-gi, kuid Pyrrhoni ja Bayle'i allahinnatud meetod tegi igatahes Hume'i kade-daks.

Nii see käib: nutikas kirbuturu filo-soof kahtlustab odavat kaupa ja leiab väärtuslikku kraami. Ta usub, et kohendatud kujul osutub vanakraam paremaks sellest, mida pakutakse vii-mase moena. Varsti sai Hume'i mõtte-viis laialt tuntuks. „XVIII sajandi suu-rim kahtleja.”

Jossif Stalin võis küll kutsuda kirjanik-ke „inimhingede insenerideks”, kuid see nimetus sobib paremini kriitikule, kes aitab tärgata teiste looduslikul andel. Vaimuviljeluse asjatundjana vir-gutab ta neid öide puhkema ja levitama edukamalt oma õietolmu.

Näen sellise inimhingede insenerina Lou von Salomé (1861–1963), kes oma erakordse vaistuga avastas geeniused juba „looduslikus olekus”, alles arene-mas nendeks, keda kultuur hiljem pär-gas; oma konstruktiivse kriitika, mõist-vuse, vastumängu ja isegi flirdiga toe-tas ta nende suurvaimude kujunemist. Nietzsche oli Salomé esimene lelu ja kasulaps, teine oli Rainer Maria Rilke, mõlemad väljapaistmatud sulesepad, alles kollanokad, enne kui too tundma-tu kuldkiharatega kriitik pööras neile oma pilgu. Järgnes Freud...

Kui insener töötab oma oskuste toel looduses välja mingi tehnoloogia, saades nii looduse isandaks ja teenriks, miks peab siis naine, kes aitab jõuda gee-niustel iseteadvuseni, jääma ajaloo kirjades üksnes ümmardajaks? Kas just tema ei ole nende eeldus? Usu-puhastaja? Peaegu et *primus motor*?

JOEL SANG